

Nieuw-Amsterdam

Van Russell Shorto verscheen eveneens bij Ambo|Anthos *uitgevers*

Amsterdam. Geschiedenis van de meest vrijzinnige stad ter wereld
Lied der Revolutie. Geschiedenis van de Amerikaanse vrijheid

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven
van de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers*
via www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Russell Shorto

Nieuw-Amsterdam

De oorsprong van New York

Vertaald uit het Engels door Edzard Krol

Ambo|Anthos
Amsterdam

Noot van de vertaler

Russell Shorto citeert veel zeventiende-eeuwse Nederlandse teksten. In de meeste gevallen heeft hij hiervoor vertaalde, Engelstalige bronteksten gebruikt. Bij de vertaling van deze citaten naar het Nederlands heb ik waar mogelijk gebruik gemaakt van de oorspronkelijke in het zeventiende-eeuws Nederlands geschreven teksten. Speciaal voor de Nederlandse vertaling heeft Shorto deze oude bronnen verzameld. Ik ben hem hiervoor zeer erkentelijk.

Deze uitgave verscheen eerder als *Nieuw-Amsterdam: eiland in het hart van de wereld* bij uitgeverij Forum en als *Nieuw-Amsterdam. De oorsprong van New York* bij uitgeverij Forum en uitgeverij Boekerij.

ISBN 978 90 263 4027 7

© 2004 Russell Shorto

© 2017 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Edzard Krol

Oorspronkelijke titel *The Island at the Center of the World.*

The Epic Story of Dutch Manhattan and the Forgotten Colony that Shaped America

Oorspronkelijke uitgever Doubleday, a division of Random House Inc.

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Rijksmuseum Amsterdam, *Nieuw Amsterdam*
ofte nue Nieuw Iorx opt't Eylant Man, aquarel, anoniem, ca. 1600

Foto auteur © Keke Keukelaar

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn vader

INHOUD

DANKBETUIGING9
PROLOOG DE ONTBREKENDE VERDIEPING12
DEEL I 'EEN EILAND MET DE NAAM MANATHANS'25
1. <i>De maat der dingen</i>27
2. <i>De bestuiver</i>41
3. <i>Het eiland</i>55
4. <i>De koning, de chirurgijn, de Turk en de hoer</i>87
DEEL 2 BOTSSENDE BELANGEN113
5. <i>De man van de wet</i>115
6. <i>De bloedraad</i>133
7. <i>De oorzaak</i>153
8. <i>De eenbenige man</i>172
9. <i>De generaal en de prinses</i>195
10. <i>De kampioen der mensen</i>221
11. <i>Een Amerikaan in Europa</i>240
12. <i>Een gevaarlijke man</i>265
DEEL 3 DE NALATENSCHAP289
13. <i>Een hoge vlucht</i>291
14. <i>New York</i>320
15. <i>Nagelaten kenmerken</i>339
EPILOOG. DE WEG VAN HET PAPIER358
NOTEN365
BIBLIOGRAFIE399
REGISTER423

DANKBETUIGING

Dit boek zou niet bestaan zonder het werk van Charles Gehring, die als directeur van het *New Netherlands Project* dertig jaar heeft gewerkt aan de vertaling van de handgeschreven Nederlandse archieven van de kolonie van Nieuw-Nederland. Maar los van de gepubliceerde vertaling, was ik gedurende ruim twee jaar welkom in zijn werkruimte, waar hij zijn dossiers voor me heeft geopend, advies heeft gegeven, me in heeft gewijd en mij op tientallen andere manieren heeft geholpen. Ook tijdens onze Vietnamese lunches en bij het drinken van exclusieve biertjes aan de waterkant in Albany en langs de grachten van Amsterdam was hij mijn gids. Heel hartelijk bedankt, Charly.

Ik ben ook dank verschuldigd aan Janny Venema van het *New Netherlands Project*, voor vergelijkbare hulp en vriendschap. Vele dagen werkte ze voor mij aan het transcriberen van nog ongepubliceerde manuscripten. Ze heeft mij uitgelegd hoe ik zeventiende-eeuwse Nederlandse handschriften kon lezen. Zij bracht voor mij de stad Beverwyck tot leven, allang verzwolgen door de stad Albany.

Van de vele anderen die me hebben geholpen, zou ik Jeremy Bangs en Carola de Muralt van het American Pilgrim Museum in Leiden willen bedanken, die me een indruk hebben gegeven van hoe het zeventiende-eeuwse Nederlandse leven eruit heeft gezien en met wie ik een magnifieke middag heb doorgebracht tijdens een rondgang door een uniek museum. Patricia Bonomi, emeritus hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit van New York, wees mij de weg bij de opzet van het project en sprak mij moed in toen het einde in zicht kwam. Peter Christoph van de New York State Library vertelde me over de ontdekking van de Nederlandse handschriften en de inspanningen ze vertaald te krijgen. Diane Dallal, archeologe van New York Unearthed en het South Street Seaport Museum, hielp me, te midden van de ravijnen van de binnenstad van Manhattan, voor te stellen hoe Nieuw-Amsterdam eruit heeft gezien. Firth Fabend, geschiedkundige en

schrijver, stond mij op vele fronten bij, met name bij het begrijpen hoe *Dutchness* vanaf de zeventiende eeuw veranderd is en deel ging uitmaken van de nalatenschap van de kolonie. The Friends of New Netherland nodigden me uit op hun jaarlijkse bijeenkomst in 2003, en gaven mij zo de kans uit te weiden over enkele van mijn ideeën over de Nederlandse kolonie. Willem Frijhoff van de Vrije Universiteit van Amsterdam, gerenommeerd historicus en gezaghebbend kenner van Nieuw-Nederland en zijn bewoners, is een genereus man die mij briljante en bijzonder nuttige adviezen heeft gegeven, en mij heeft aangemoedigd mij te concentreren op Adriaen van der Donck. Elisabeth Paling Funk, de van oorsprong Nederlandse geleerde en kenner van Washington Irving, hielp mij de geschiedenis te scheiden van de mythe, en vertaalde enige zeventiende-eeuwse poëzie voor me. Wayne Furman van de New York Public Library en het personeel van de afdeling New York History and Genealogy hebben mij gedurende mijn onderzoek geholpen. Ik ben Joyce Goodfriend van de Universiteit van Denver, kenner van het vroege New York, dankbaar voor de goede gesprekken over geschiedenis en geschiedkundigen, voor advies en aanwijzingen, en voor het feit dat ze mij heeft gewezen op het Jack's Oyster House in Albany. Anne Halpern van de National Gallery of Art hielp mij met het onderzoek voor de beschrijving van Van der Donck. Leo Hershkowitz, hoogleraar in de geschiedenis aan het Queens College, die zowel over de joden van Nieuw-Amsterdam als Boss Tweed heeft geschreven, die als geen ander op de hoogte is van de geschiedenis van New York en zijn kennis met mij heeft gedeeld. Maria Holden, conservator bij de New York State Archives, gaf mij een inleiding in de Nederlandse handschriften als kunstvoorwerpen: over papier, inkt en methoden om ze te conserveren.

Op een zonovergoten ochtend op 4 juli, op een terras van het Stadscafé in Leiden, verdiepte Jaap Jacobs mijn inzichten over de zeventiende-eeuwse Amerikaanse koloniale geschiedenis, hij hielp mij in te zien dat het niet alleen een voorafschaduwning van de latere Amerikaanse geschiedenis was, maar ook deel uitmaakte van de Europese geschiedenis en de wereldwijde machtsstrijd tussen Engeland en de Nederlandse Republiek. Ik ben hem ook dankbaar voor zijn uitstekende geschriften over Nieuw-Nederland en over het concept van tolerantie in de zeventiende eeuw, en voor de gesprekken over de complexe figuur Peter Stuyvesant, over wie hij op dit moment een biografie aan het schrijven is. Mijn dank gaat uit naar Joep de Koning, misschien 's werelds meest vooraanstaande verzamelaar van kaarten van Nieuw-Nederland, voor onze gesprekken, het uitwisselen van in-

zichten, en omdat hij mij toestond rond te dwalen door zijn unieke verzameling; naar Dennis Maika, van de Fox Lane High School, Bedford, New York, wiens proefschrift over en inzichten in het belang van de oorkonde van 1653 waarin de rechten van de stad staan beschreven en de daaropvolgende snelle ontwikkelingen in de kolonie mij hielpen mijn gedachten vorm te geven; naar Simon Middleton van de Universiteit van East Anglia, voor aanwijzingen over het vroegmoderne republicanisme in Nederland en voor zijn aansporingen als mede-fan van Van der Donck; naar Peter Neil, directeur van het South Street Seaport Museum; naar Chip Reynolds, schipper van de Half Moon, omdat hij mij aan boord liet en mij heeft laten kennismaken met het schip; naar Peter Rose, kenner van het Nederlandse eten in de zeventiende eeuw, voor culinaire ondersteuning; naar Thomas Rosenbaum van de Rockefeller Archives in Pocantico Hills, New York, die me toeliet tot de opmerkelijke verzameling van zeventiende-eeuwse notariële Nederlandse archieven; naar Ada Louise Van Gastel, voor haar werk over Adriaen van der Donck en haar enthousiasme; naar Hanny Veenendaal van het Netherlands Center in New York City, omdat ze me heeft onderricht in de Nederlandse taal en voor haar hulp bij vertalingen en het lezen van oude Nederlandse documenten; naar Greta Wagle, die me verwelkomde in de familie van liefhebbers van Nieuw-Nederland, mij in contact bracht met mensen, en omdat het sowieso erg aangenaam was om haar te kennen. Naar Gerald de Weerdt, curator van het Behouden Huys Museum op Terschelling, voor zijn inzichten over de Nederlandse zeevaart; en naar Laurie Weinstein van de Staatsuniversiteit van Western Connecticut, die me heeft bijgestaan bij mijn pogingen de interactie tussen Nederlanders, Engelsen en indianen te begrijpen.

Mijn speciale dank gaat uit naar Firth Fabend, Charly Gehring, Leo Hershkowitz, Joep de Koning, Tim Paulson, Janny Venema en Mark Zwonitzer, voor het lezen van het manuscript en voor hun uitmuntende commentaar en kritiek. Door hun inzet is het boek sterk verbeterd, hoewel ik natuurlijk verantwoordelijk blijf voor elke fout.

Ook dank ik Coen Blaauw; José Brandão, van de Universiteit van Western Michigan; Marylin Douglas, New York State Library; Howard Funk; April Hatfield, Texas H&M University; L.J. Krizner, de New York Historical Society; Karen Ohrdahl Kupperman, Universiteit van New York; Hubert de Leeuw; Harry Macy, redacteur van de *New York Genealogical and Bibliographical Record*; Richard Mooney, gepensioneerd lid van de redactieraad van de *New York Times*; de leiding van de New York State Library and Archives; Hennie Newhouse, Friends of New

Netherland; Don Rittner; Martha Shattuck; Amanda Sutphin, New York City Landmarks Preservation Commission; Martine Julia van Ittersum, Universiteit van Harvard; Cynthia van Zandt, Universiteit van New Hampshire; Loet Veltmans; David William Voorhees, van The Holland Society of New York en besturend redacteur van *de Halve Maen*; en James Homer Williams, van de Staatsuniversiteit van Middle Tennessee.

Ook wil ik mijn team bedanken. Anne Edelman, mijn agent en vriendin, die een beginnend idee aan mij ontfutselde en die dit alles mogelijk maakte. Laura Williams gaf in een vroeg stadium advies. Anne Hollister en Elisabeth King controleerden het manuscript zorgvuldig. Tim Paulson hoorde mijn prille, rammelende idee aan en stimuleerde me ermee door te gaan, en gedurende het hele proces heeft hij me met goede raad terzijde gestaan. Bill Thomas, mijn redacteur bij Doubleday, was vanaf het begin voorstander van het project en heeft het de hele tijd met de uitstekende combinatie van overlopend enthousiasme en scherp kritisch commentaar gesteund. Dank ook aan Kendra Hapster, John Fontana en Christine Pride van Doubleday. In Londen bracht Marianne Veltmans, mijn redacteur bij Transworld, haar Engels-Nederlandse invalshoek in, en becommentarieerde het manuscript met veel inzicht.

Uiteindelijk maakte mijn vrouw, Marnie Henricksson, de jaren van dit project mee, deelde de goede tijden en hielp me door enkele absoluut minder goede tijden. Ze is mijn grote liefde en ik heb alles aan haar te danken.

Tot zover de levenden. In de loop van de tijd had ik tijdens dit werk nu en dan het gevoel dat Adriaen van der Donck en Peter Stuyvesant ergens vlak in de buurt rondzweefden, de eerste wilde, misschien, vooral uit de historische vergetelheid worden gehaald, de tweede wilde misschien bevrijd worden van de cartooneske historische naam. Er is nog een andere geest, een minder voor de hand liggende. Ik wil mijn dank uitdrukken aan de overleden Barbara W. Tuchman: voor het verschaffen van een voorbeeld voor een schrijver die betrokken is bij zowel het verleden, als het verhaal; omdat ze de eerste van de populaire geschiedkundigen is die, in haar laatste boek, *Het eerste saluutschot*, wijst op de over het hoofd geziene bijdrage van de Nederlanders aan de vroege Amerikaanse geschiedenis; en tot slot, en voor mij misschien wel het allerbelangrijkst, voor het namens haar vader schenken van een legaat aan de New York Public Library, wat resulteerde in de totstandkoming van de Wertheim Study Room, waar veel onderzoek voor dit boek heeft plaatsgevonden.

PROLOOG

DE ONTBREKENDE VERDIEPING

Als je vanuit de lobby van de New York State Library in Albany in de lift zou stappen, dan zul je daar geen knop naar de achtste verdieping aantreffen, hoewel het gebouw elf verdiepingen telt. Om toch op de voor het publiek gesloten achtste verdieping te komen, stap je op de zevende verdieping uit, waarna je via een veiligheidsdeur bij een balie terecht komt en aan een bibliothecaris uitlegt wat je plannen zijn, om vervolgens met een andere lift alsnog de volgende etage te bereiken.

Terwijl je langs kasten vol langzaam uit elkaar vallende boeken en tijdschriften loopt – de begroting van de staat Kansas vanaf het jaar 1923, de Australische volkstelling, de complete verzameling ingebonden nummers van de *Northern Miner* – zul je misschien Duitse operamuziek horen, die opklinkt vanuit een kleine kamer in de zuidoosthoek. En als je vervolgens een blik door de deuropening werpt, dan tref je daar wellicht een ietwat ontstemd kijkende heer aan, die gebogen over zijn bureau door een antieke juweliersloep zit te turen. Eigenlijk past deze ontoegankelijkheid heel goed bij het werk dat hij verricht. Het object dat dr. Charles Gehring zo aandachtig bestudeert, is vast een van de duizenden voorwerpen die hij onder zijn hoede heeft – voorwerpen die, zodra ze eenmaal door zijn inspanning hun geheimen hebben prijsgegeven, een periode in het verleden tot leven brengen die de laatste driehonderd jaar grotendeels over het hoofd is gezien.

Dit boek gaat over dat tijdperk. Het is een geschiedenis die zich af heeft gespeeld in de tijd van de ontdekkingen – toen Francis Drake, Henry Hudson en kapitein John Smith de grenzen van de wereld verlegden, en Shakespeare, Rembrandt, Galilei, Descartes, Mercator, Vermeer, Harvey en Bacon de menselijke rede en expressie radicaal veranderden. Het is onmiskenbaar een Europees verhaal, maar datzelfde verhaal maakt tegelijkertijd deel uit van de oorsprong van Amerika. Het is het relaas van een van de Europese kolonies aan de Amerikaan-

se kust, die uiteindelijk werd opgeslokt door de andere.

Centraal in het boek staat een smal en ruig eiland aan de rand van de bekende wereld, een eiland dat een keerpunt in de internationale machtsstrijd zou worden in de tijd dat de Europese naties hun oorlogsen handelsvloeten uitzonden om de zeeën af te schuimen in de eerste werkelijk mondiale periode die we kennen, een eiland dat toegang bood tot de zeggenschap over een continent en een nieuwe wereld. De geschiedenis verhaalt van koningen en generaals die dit bezit onder controle probeerden te krijgen, maar eigenlijk is de hoofdrol weggelegd voor een groep mensen van heel wat bescheidener komaf: ontdekingsreizigers, avonturiers, piraten, hoeren en bijbehorend tuig uit verschillende delen van Europa, die hun geluk beproefden op dit woeste eiland. Zij waren de eerste New Yorkers, de van oorsprong Europese inwoners van het eiland Manhattan.

We zijn gewoon om bij de ontstaansgeschiedenis van Amerika te denken aan dertien Engelse kolonies – de Engelse stam waarop in de loop van de jaren de culturen van vele andere naties zijn geënt om een nieuw soort maatschappij te scheppen, die uiteindelijk het multi-etnische model is geworden voor de vooruitstrevende samenlevingen in de wereld. Maar wie zo denkt, vergist zich. Wie het slechts heeft over die dertien Engelse kolonies ziet een andere Europese kolonie over het hoofd, de kolonie waarvan Manhattan het centrum was, die voorafging aan New York en die niet is verdwenen toen de Engelsen de macht overnamen.

De nederzetting waarover we het hebben, besloeg het gebied tussen de pasgevormde Engelse gebiedsdelen van Virginia en Nieuw-Engeland. Het gebied strekte zich ruwweg uit van het huidige noordelijk gelegen Albany, New York, tot de zuidelijke Delaware Bay, en omvatte het geheel of delen van wat later New York, New Jersey, Connecticut, Pennsylvania en Delaware zou gaan heten. Het was gesticht door de Nederlanders, die het Nieuw-Nederland noemden, alhoewel de helft van de inwoners uit heel andere gebieden afkomstig was. De hoofdstad van het gebied was een kleine verzameling eenvoudige gebouwen, neergepoot aan de rand van een eindeloze wildernis, maar in de modderige straten en aan de waterkant krioelede het van de mensen uit alle windstreken – Noren, Duitsers, Italianen, joden, Afrikanen (slaaf en niet-slaaf), Walloniërs, Bohemen, Munsees, Montauks, Mohawks en vele anderen – allemaal leefden ze aan de rand van de maatschappij en allemaal zochten ze worstelend naar een manier om met elkaar om te gaan, naar een evenwicht tussen chaos en orde, vrijheid en onderdrukking. Zeerovers, hoeren, smokkelaars en gehaaide koop-

lieden hadden het voor het zeggen. Met andere woorden, meteen vanaf het begin was het *Manhattan*: een plaats anders dan alle andere, anders dan welke plaats dan ook in de kolonies of elders.

Door de ligging van het eiland, de bevolking en het feit dat de Nederlanders er de leiding hadden (ook toen was moederstad Amsterdam de meest vrijzinnige stad van Europa) zou dit stadseiland de eerste multi-etnische, opwaarts mobiele maatschappij worden aan de Amerikaanse kust, een prototype van het soort maatschappij dat later zo vaak zou worden gekopieerd in de rest van het land en overal elders in de wereld. Het was geen toeval dat degenen die, op 11 september 2001, een symbolische aanval wilden richten op het centrum van de Amerikaanse macht, juist het World Trade Center uitkozen als hun doelwit. Als Amerika groot is geworden door de ingenieuze open houding tegenover verschillende culturen, dan is dat kleine driehoekje grond op die zuidelijke punt van het eiland Manhattan de plaats waar dit idee is ontstaan, de plaats waar die gedachte voor het eerst vorm kreeg. Of ze in het binnenland van Amerika wonen, of op Fifth Avenue, veel mensen denken dat de stad New York qua vermenging van culturen zo'n extreem buitenbeentje is, dat het een uitzondering is, bijna een buitenlandse stad. Dit boek betoogt het omgekeerde: als je voorbij het niveau van mythe, politiek en idealen kijkt, naar waar de mensen leven en contact met elkaar hebben, dan zie je dat Amerika op Manhattan begon.

De van oorsprong Europese kolonie waarvan Manhattan het centrum was, hield in 1664 op te bestaan, toen Engeland het gebied overnam en herdoopte in New York, naar James, de hertog van York, broer van koning Charles II, en het deed opgaan in zijn andere kolonies. Voorzover het de vroegste Amerikaanse historici interesseerde, markeerde dat jaar het echte begin van de geschiedenis van deze regio. De door de Nederlanders bestuurde kolonie werd bijna vanaf het begin als onbelangrijk beschouwd. Toen men behoefte kreeg aan het herdenken van de oorsprong van de natie, kwam het voorbeeld van de Engelse pelgrims en puriteinen beter uit. Het verhaal van de pelgrims was eenvoudiger, minder ranzig, en er hoefden niet zoveel piraten en prostituees uit weggemoffeld te worden. Het was tamelijk eenvoudig om te negeren dat de puriteinen naar de Amerikaanse kusten vluchtten om aan religieuze vervolging te ontsnappen, om daar een keihard intolerant staatsstelsel te stichten, een onverbiddelijke theocratische monocultuur die mijlenver afstand van hoe het land waar ze terechtkwamen uiteindelijk zou worden.

Aan de weinige boeken die over de Nederlandse nederzetting zijn

geschreven zit een luchtje – wat niet vreemd is, gezien het feit dat de auteurs van deze boeken de kolonie zagen als een achtergebleven gebied, waarin niets gebeurde dat van werkelijk historisch belang was. De ‘Knickerbocker’-verhalen van Washington Irving – verzonnen satires die de schrijver nooit heeft bedoeld als waar gebeurd – vertoebelden elke poging om te begrijpen wat er zich werkelijk afspeelde in de nederzetting op Manhattan, het belang van deze verhalen is bovendien beperkt omdat ze zijn gebaseerd op enkele populaire algemene fabeltjes die de ronde deden: Manhattan heeft eens onder leiding gestaan van een gemene gouverneur met een houten been en het – beruchte – verhaal dat de Nederlanders het eiland van de indianen kochten voor huishoudelijke artikelen ter waarde van vierentwintig dollar. Iedereen die er iets meer van wilde weten, zal gedacht hebben dat de kolonie te primitief was om archieven aan te leggen. Zoals een historicus schreef: ‘Er bestaan nauwelijks oorspronkelijke bronnen met informatie over de Nederlandse kolonisten op Manhattan [want] ... de Nederlanders schreven erg weinig en wat ze schreven stelde over het algemeen weinig voor.’¹

Maar kijk eens vooruit, naar het jaar 1973, toen de vijfendertigjarige geleerde Charles Gehring een archief van de New York State Library werd binnengeleid en iets te zien kreeg wat zijn ogen deed schitteren, zoals een kist juwelen de ogen van een piraat zou doen twinkelen. Gehring, gespecialiseerd in zeventiende-eeuws Nederlands (wat over het algemeen een erg obscuur onderwerp gevonden wordt), had juist zijn proefschrift voltooid. Hij was op zoek naar een passende baan, die, zo wist hij, niet makkelijk te vinden zou zijn, maar het geluk lachte hem toe. Enkele jaren voordien was Peter Christoph, beheerder van historische handschriften in de bibliotheek, in de archieven een grote partij verschroeiide, met schimmel bespikkelde papieren tegengekomen. Hij wist wat hij in handen had, en dat de papieren enorm veel informatie bevatten over de vroege geschiedenis van Amerika. Ze hadden oorlogen overleefd, branden, overstromingen en eeuwen van verwaarlozing. Vreemd genoeg was hij er niet van overtuigd of hij er wel mee naar buiten kon treden. Er bestond weinig belangstelling voor wat nog steeds gezien werd als een voetnoot in de geschiedenis. Hij kon niet aan geld komen om een vertaler in te huren. Daar kwam nog bij dat er slechts weinig mensen zouden zijn die de geschriften konden ontcijferen.

Uiteindelijk kwam Christoph in contact met een invloedrijke Amerikaan van Nederlandse afkomst, een gepensioneerde brigadegeneraal met de voortreffelijke naam Cortlandt van Rensselaer Schuyler.

Kort daarvoor had generaal Schuyler voor zijn vriend gouverneur Nelson Rockefeller in Albany toezicht gehouden op de bouw van het Empire State Plaza, het centrale complex van het bestuur van de staat. Schuyler belde Rockefeller, die niet meer aan het bewind was en op het punt stond om door Gerald Ford aangesteld te worden als vice-president. Rockefeller pleegde enkele telefoontjes en er kwam een kleine hoeveelheid geld vrij om een begin te maken met het project. Christoph belde Gehring en vertelde hem dat hij een baan had. Dus terwijl het land herstelde van de midlifecrisis van Watergate, opende zich een venster met uitzicht op de geboorte van datzelfde land.

Wat Charles Gehring in 1974 onder zijn hoede kreeg, was een archief met twaalfduizend vellen voddig papier, volgeschreven met een onduidelijk wiebelig handschrift in het Nederlands van de zeventiende eeuw, voor het ongeschoolde oog had dit nog het meest weg van een kruising van onze romaanse letters en het Arabisch of Thais – een handschrift dat ook voor hedendaagse Nederlanders grotendeels onleesbaar is. In de woorden die 350 jaar geleden zijn geschreven, met inkt die gedeeltelijk is opgegaan in het bruin van het uiteenvallende papier, komt een onwaarschijnlijke verzameling van Nederlandse, Franse, Duitse, Zweedse, joodse, Poolse, Deense, Afrikaanse, Amerikaans-indiaanse en Engelse karakters tot leven. De vergaarbak met brieven, aktes, testamenten, dagboekantekeningen, vergadernotities en gerechtelijke uitspraken omvat het officiële archief van de nederzetting die ontstond na de reis die Henry Hudson in 1609 maakte over de rivier die zijn naam draagt. In hun eigen woorden zijn hier de eerste inwoners van Manhattan aanwezig. Dr. Gehring wist dat het een leven lang werken zou kosten om de documenten te ontcijferen en te vertalen, ze klaar te maken voor de geschiedschrijving.

Toen ik hem zesentwintig jaar later ontmoette, in het jaar 2000, ondertussen een 61-jarige grootvader met een licht ironische grijns op zijn gezicht en een kalme geruststellende bariton, was Charles Gehring er nog steeds mee bezig. Hij had achttien boekdelen met vertalingen gepubliceerd en er waren er nog een paar te gaan. Lange tijd had hij in afzondering gewerkt, terwijl de ‘verdwenen’ verdieping ondertussen mooi fungeerde als metafoor voor de manier waarop de geschiedenis de Nederlandse tijd over het hoofd had gezien. Maar gedurende de laatste paar jaar, toen het werk eenmaal een bepaalde kritische massa had bereikt, waren dr. Charles Gehring en zijn verzameling vertalingen het middelpunt geworden van een bescheiden wedergeboorte van wetenschappelijke belangstelling voor deze kolonie. Op het moment dat ik dit schrijf, werken historici aan proefschriften

over deze stof en brengen onderwijskundige organisaties schoolboeken uit om de Nederlandse nederzetting onder te brengen in de annalen van het Amerikaanse koloniale verleden.

Dr. Gehring is niet de eerste die zich aan de vertaling van het archief heeft gezet. Eigenlijk weerspiegelt de lange, gebutste geschiedenis van de documenten van de kolonie de manier waarop in de loop van de tijd over de kolonie is gedacht. Al vroeg heeft men ingezien dat het om een belangrijke bron ging. In 1801 verklaarde een commissie onder voorzitterschap van niemand minder dan Aaron Burr [Aaron Burr Jr. (1756-1836): derde vice-president van de Verenigde Staten (1801-1805), die zijn politieke tegenstander in een duel ombracht. Zijn turbulente politieke carrière eindigde in 1807, toen hij werd gearresteerd voor hoogverraad. Vert.] dat er 'maatregelen genomen moeten worden om tot een vertaling te komen'.² In 1820 komt een halfblinde Nederlander, met een zwakke beheersing van het Engels, aanzetten met een uiterst gebrekkige handgeschreven vertaling – die vervolgens in 1911 in vlammen opging bij de beroemde brand die de State Library in New York in as legde.³ Aan het begin van de twintigste eeuw ondernam een uitmuntende vertaler een poging om het gehele pakket documenten te vertalen, maar bij dezelfde brand ging twee jaar vertaalwerk verloren. De vertaler stortte in en maakte zijn klus uiteindelijk niet af.

In de negentiende eeuw zijn veel belangrijke politieke documenten van de kolonie vertaald en deel gaan uitmaken van het historisch archief, maar zonder de rest – de brieven, verslagen en gerechtelijke uitspraken over eigendomstwisten, zakelijke mislukkingen, sabelgevechten, handelaren die sloepen volstouwen met tabak en huiden, buren die elkaars varkens stelen – kortom, zonder de gegevens op basis waarvan sociale geschiedenis wordt geschreven, versterkt de oppervlakkige politieke documentatie slechts het beeld van de instabiele en onbeduidende kolonie. Het werk van dr. Gehring corrigeert dat beeld en verandert de voorstelling van de oorsprong van Amerika. Dankzij zijn inzet weten geschiedkundigen dat de Nederlandse kolonie op Manhattan gedurende de laatste twintig jaar van haar bestaan een levendige, levensvatbare maatschappij was – zo levendig dat toen de Engelsen Manhattan overnamen, ze de ongebruikelijk losse en onbekommerde structuren handhaafden, om er zeker van te zijn dat de kenmerken van de voorafgaande nederzetting aanwezig zouden blijven.

Op het eerste gezicht lijkt het idee van de Nederlandse bijdrage aan de Amerikaanse geschiedenis verrassend, maar dat is omdat de vroege

Amerikaanse geschiedenis was geschreven door Engelsen, die gedurende de zeventiende eeuw in een dodelijke strijd verwickeld waren met de Nederlanders. Maar wie er vanuit een andere invalshoek naar kijkt, zal inzien dat deze gedachte erg voor de hand ligt. Het is allang erkend dat de Nederlandse Republiek in de zeventiende eeuw de meest progressieve en cultureel verscheiden samenleving in Europa was. Over de invloed op de intellectuele geschiedenis schreef Bertrand Russell eens: 'Het is moeilijk het belang van Holland in de zeventiende eeuw te overdrijven, het land waar vrijheid van denken bestond.'⁴ In die tijd was Nederland de smeltkroes van Europa en het tolerante beleid was een zegen voor velen: van Descartes tot John Locke, van verbannen Engelse vorsten, tot buitenlanders uit alle uithoeken van Europa. Toen deze maatschappij een kolonie stichtte op het eiland Manhattan, nam deze kolonie dezelfde kenmerken over, de tolerantie, openheid en vrije handel die ook in het thuisland bestonden. Deze eigenschappen maakten New York uniek en waren op de lange termijn in meerdere opzichten van fundamentele invloed op Amerika. Hoe dat kon gebeuren, staat in dit boek beschreven.

*

Het onderwerp van dit boek ben ik min of meer op straat tegengekomen. Ik woonde in East Village in Manhattan, een buurt die lang bekend heeft gestaan als een artistiek en alternatief centrum, vermaard om het nachtleven en de exotische restaurants. Maar driehonderdvijftig jaar eerder maakte het gebied deel uit van de ruige Atlantische kusthaven van Nieuw-Amsterdam. Vaak nam ik mijn jonge dochter mee naar de vlak bij ons appartement gelegen kerk St. Mark's-in-the-Bowery, waar ze onder de platanen op het kerkhof rondrende, terwijl ik de vervaagde opschriften bestudeerde van de graven van de oudste families van de stad. De meest opvallende grafsteen op het kerkhof – ingemetseld in de muur van de kerk – is die van Peter Stuyvesant, de bekendste inwoner van de Nederlandse kolonie. Halverwege de zeventiende eeuw werden het bos en weiland in deze omgeving opgeruimd en beplant om plaats te maken voor Bouwerij (of boerderij) Nummer Een: de grootste hoeve op het eiland, door Peter Stuyvesant voor zichzelf opgeëist. De kerk van St. Mark is gebouwd vlak bij zijn familiekapel, waarin hij werd begraven. In de negentiende eeuw vertelden de New Yorkers dat de geest van de oude man nog in de kerk rondspookte, dat je 's nachts kon horen hoe hij met zijn houten been door de gangpaden schreed, voor altijd ongelukkig omdat hij zijn ne-

derzetting aan de Engelsen had moeten afstaan. Ik heb het geklop van dat been nooit gehoord, maar in de loop van de tijd begon ik wel nieuwsgierig te worden – niet zozeer naar Peter Stuyvesant, die me daarvoor wat te onheilspellend leek, maar naar de oorspronkelijke nederzetting. Ik wilde het eiland leren kennen dat deze eerste Europeanen stichtten.

Uiteindelijk kwam ik in contact met Charles Gehring. Ik hoorde van de bijzondere documenten die hij onder zijn hoede had en van de organisatie, het New Netherland Project, die hij had opgericht om de belangstelling in deze veronachtzaamde periode te stimuleren. In het najaar van 2000 woonde ik een door hem gesponsord seminar over dit onderwerp bij, en werd geconfronteerd met tientallen specialisten die deze vergeten wereld onderzochten, aan het licht brachten wat eeuwenlang geen daglicht had gezien. Ze spitten in archieven van Boston tot Antwerpen en kwamen met tot dusver vergeten dagboeken aanzetten, reisverslagen en handelsboeken. Door dit nieuwe onderzoek breidde het tijdperk van de ontdekkingen zich uit. Tijdens mijn gesprekken met dr. Gehring en anderen realiseerde ik me dat de historici bezig waren met een nieuwe visie op de Amerikaanse ontstaansgeschiedenis, en dat er nog niemand een poging deed alle losse onderdelen, personen en legaten tot één verhaal om te vormen. Kortom, niemand vertelde het verhaal van de eerste inwoners van Manhattan.

Het blijkt om twee verhalen te gaan. Er is dat kleine, ironische relaas dat mij oorspronkelijk aantrok, van mannen en vrouwen die een bestaan proberen op te bouwen in een ver en woest land dat later een van de beroemdste stedelijke landschappen zou worden, die met musketten in de dichtbegroeide bossen op jacht gingen op de plaats waar nu de wolkenkrabbers van de stadsjungle van de binnenstad van New York staan. Maar als je dieper in de materie duikt, begin je interesse te krijgen voor het grotere verband. De oorsprong van New York is niet dezelfde als die van andere Amerikaanse steden. Die eerste kolonisten waren geen geïsoleerde pioniers, maar mensen die deel uitmaakten van een drama van wereldwijde omvang, een strijd om de macht die de hele zeventiende eeuw zou duren en zich over de hele aardbol zou uitstrekken, en die, hoe die ook zou aflopen, vorm zou geven aan de hedendaagse wereld.

Als je de strijd van de individuele mensen bestudeert, zoals je die in de archieven kunt terugvinden, en je tegelijkertijd verdiept in de geopolitieke ontwikkelingen van die tijd, dan voel je al aankomen dat Manhattan zich zal ontwikkelen tot het centrum van de meest in-